РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙWILLINGNESS OF FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER
TO APPLY OF INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх учителів початкової школи – готовності майбутнього вчителя початкової школи до застосування інноваційних педагогічних технологій. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як «готовність», «складові компоненти готовності майбутнього вчителя», підходи до визначення готовності. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах готовності майбутнього вчителя початкової школи до застосування інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховному процесі. Висвітлюються структурні компоненти досліджуваного поняття (змістовно-процесуальний, мотиваційно-цільовий, емоційно-моральний) та підходи, за якими готовність розглядається як певний психічний стан та як певна властивість або система властивостей та якостей особистості. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури досліджуються різні аспекти вивчення досліджуваної проблеми з точки зору різних авторів, обґрунтовується необхідність подальшого дослідження запропонованої проблеми та зазначаються суперечності між оновленими освітніми цілями щодо забезпечення навчальної і соціальної взаємодії учнів у навчально-виховному процесі та низьким рівнем організації цієї діяльності на практиці; потребами сучасної школи щодо високого рівня готовності вчителів початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій і нерозробленістю змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів до відповідного виду діяльності; сучасними вимогами до науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій і відсутністю необхідних науково-методичних матеріалів. Охарактеризовані форми роботи покликані допомогти студентам реалізувати свої знання на практиці, виявити творчий потенціал відповідно до своїх здібностей та бажань, а саме вміння моделювати і конструювати навчальний процес на основі використання інтерактивної технології навчання молодших школярів, розробляти структурні компоненти власної навчальної діяльності і завдання, що розв'язуються у процесі їх реалізації, вибирати найбільш раціональну послідовність різних видів співпраці вчителя та учнів, визначати оптимальні інтерактивні технологічні засоби для реалізації завдань навчання, виховання і розвитку молодшого школяра, аналізувати вибір методів і засобів контролю та критеріїв і показників ефективності навчальної діяльності учнів початкової школи.

Ключові слова: готовність, інноваційна педагогічна діяльність, вчитель початко-

вої школи, структурні компоненти готовності, навчально-пізнавальна діяльність, суперечність.

The article deals with one of the actual problem of future primary school teachers' of preparation – the readiness of the future primary school teacher to apply of innovative pedagogical technologies. In particular, the essence of such concepts as readiness, constituent components of future teacher readiness, approaches to determining readiness are revealed. The main focus is on the theoretical and methodological principles of the future primary school teacher's readiness to apply innovative pedagogical technologies in the educational process. The structural components of the studied concept (substantive-processing, motivational-purposal, emotional-moralable) are highlighted and approaches according to which readiness is considered as a certain mental state and as a certain property or system of properties and qualities of personality. On the basis of the analysis of the psychological and pedagogical literature different aspects of studying the problem under study from the point of view of different authors are investigated, the necessity of further study of the proposed problem is substantiated, and contradictions between the updated educational goals regarding the provision of educational and social interaction of students in the educational activities are noted in practice, the needs of the modern school for the high level of elementary school teachers' readiness to use educational technologies and undeveloped contents of training primary school teachers to the relevant activity, to the modern requirements of scientific and methodological support of training primary school teachers to use interactive teaching technologies and the lack of necessary scientifically-methodically materials. The forms of work are designed to help students to put their knowledge into practice, to show creativity in accordance with their abilities and desires, namely, the ability to model and design the learning process based on the use of interactive technology for teaching younger students, to develop structural components of their own learning activities and tasks to solve in the process of their implementation, choose the most rational sequence of different types of cooperation of teachers and students, determine the optimal interactive and technological tools for the implementation of the teaching's tasks, education and development of the younger student, to analyze the choice of methods and means of control and criteria and indicators of the effectiveness of educational activities of elementary school students.

Key words: readiness, innovative pedagogical activity, elementary school teacher, structural components of readiness, educational and cognitive activity, contradiction.

УДК 378.011.3.3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-1.37>

Делікатна Н.М.,
заступник директора
з навчально-виховної роботи
Спеціалізованої школи № 80 м. Києва

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Демократичне освітнє середовище вимагає підготовки вчителя, спроможного відходити від традиційних форм і методів роботи з учнями і водночас сприймати й екстраполювати новий педагогічний досвід, нові технології, форми і методи роботи у свою професійну діяльність.

Серед основних інновацій у галузі освіти провідне місце належить інтерактивним технологіям навчання. Однак, як засвідчує практика, учителі початкових класів знайомі тільки з окремими елементами інтерактивних технологій навчання, використання яких у навчально-виховному процесі початкової школи позначене фрагментарністю, епізодичністю. Це актуалізує необхідність включення у предметно-методичну підготовку майбутніх учителів початкових класів відповідного змісту. Адже вчитель початкової школи має не тільки володіти знаннями щодо інтерактивних технологій навчання, а й уміти застосовувати їх на практиці у процесі професійно-педагогічної діяльності в початкових класах [6]. Головною метою вищих навчальних закладів є підготовка вчителя з творчим науково-педагогічним мисленням, з певною системою особистісних, професійних якостей, необхідних знань, умінь і навичок, що сприятимуть формуванню його готовності до застосування інтерактивних технологій у роботі з молодшими школярами [7]. Тобто йдеться про готовність студентів до застосування інтерактивних технологій як результату їхньої підготовки до цього виду діяльності та як складника їхньої підготовки до професійно-педагогічної діяльності.

Однією з умов успішності педагога як професіонала є його готовність до інноваційної діяльності. Успішність підготовки майбутніх учителів до застосування інноваційних педагогічних технологій передбачає, що студент усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти як на професійному, так і на особистісному рівнях. Однак введення майбутнього педагога в процес застосування інноваційних педагогічних технологій часто відбувається без урахування його теоретичної та особистісної готовності.

Демократичне освітнє середовище вимагає підготовки вчителя, спроможного відходити від загальноусталених форм і методів роботи з учнями і водночас бути готовим сприймати новий педагогічний досвід, нові технології, форми і методи роботи у своїй професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз широкого кола різних джерел показав, що в педагогічній науці приділяється значна увага проблемі фахової підготовки майбутнього вчителя, у тому числі і формування у нього умінь володіння інноваційними технологіями, й інтерактивними зокрема.

Дослідженню цієї проблеми приділяється належна увага, зокрема таким її аспектам, як: про-

фесійно-педагогічна підготовка учителя (І.А. Зязюн, Н.В. Кузьміна, В.О. Сластьонін, О.М. Пехота та ін.); характеристика особистості, закономірності її становлення та розвитку, роль навчання у процесі особистісного становлення (О.О. Бодальов, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, С.Л. Рубінштейн та ін.); закономірності, принципи, форми і методи дидактичного процесу (А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, В.І. Бондар, І.Ф. Харламов, М.Д. Ярмаченко та ін.); сучасні методичні положення про технології навчання та інноваційні педагогічні технології (В.П. Беспалько, М.В. Кларін, Н.Г. Ничкало, Г.К. Селевко, С.О. Сисоєва, О.М. Пехота та ін.); проблеми інформатизації освіти (Б.С. Гершунський, М.І. Жалдак, Є.І. Машбиць, В.М. Монахов, О.П. Ершов та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що до визначення поняття і компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інноваційних педагогічних технологій є різні підходи. Зокрема, С.М. Яшанов [11] розглядає готовність майбутнього вчителя до ефективного використання новітніх технологій як синтез таких структурних компонентів: мотиваційного, операційно-пізнавального, емоційно-вольового, оцінювального. Р.С. Гурін визначає готовність майбутнього вчителя до застосування нових технологій у професійній діяльності як інтегровану якість особистості, що виявляється в підвищенні продуктивності мислення, розвитку пам'яті, навичок, розширенні і поглибленні знань за допомогою використання нових інформаційних технологій та їх засобів; у наданні можливості обирати способи дій, здійснювати самоконтроль за виконанням власних дій та прогнозувати шляхи підвищення продуктивності роботи в ході інформатизації процесу навчання. Аналізуючи сучасний стан організації навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, навчальні досягнення студентів, можна зробити висновок про те, що традиційне навчання у ВНЗ з його стандартними формами, методами, засобами, змістом, цілями, завданнями не сприяє формуванню готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання. Необхідно внести зміни в навчально-методичні комплекси дисциплін циклу професійно орієнтованої підготовки, збагатити їх програми за допомогою тематики, яка розкриває поняття «інтерактивні технології навчання» та готує студентів до їх активного використання у навчально-виховному процесі; збагатити майбутніх учителів знаннями про їх ознаки, види, особливості організації роботи, особливості побудови інтерактивного уроку, специфіки організації діяльності учнів на такому уроці, особливості діяльності вчителя,

особливості створення суб'єкт-суб'єктного освітнього середовища, створення комфортних умов навчання, організації активної взаємодії студентів на занятті, організації рефлексії, різних форм взаємонавчання [2].

Мета статті – розкрити зміст готовності майбутнього вчителя початкової школи до застосування інноваційних педагогічних технологій.

Виклад основного матеріалу. Категорія «готовність» вживається у літературі для визначення її як умови та регулятора діяльності, психологічного стану, установки, наявності у суб'єкта певних потреб, як синтезу властивостей особистості тощо.

Готовність розглядається по-різному залежно від специфіки структури професійної діяльності. Більшість авторів розкривають «готовність» через сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових якостей особистості; загальний психологічний стан, що забезпечує актуалізацію можливостей; спрямованість особистості на виконання певних дій (Р.К. Гаспарян, Є.І. Козлов, Л.С. Нерсисян, А.Ц. Пуні та ін.). Готовність вивчалася і як певний рівень розвитку особистості (Я.Л. Коломинський). На думку В.Г. Гладких та М.С. Ємця, готовність формується під впливом установки, яка своєю чергою створює своєрідне «налаштування» суб'єкта на майбутню діяльність [1]. У працях С.Л. Рубінштейна готовність до діяльності визначається вже як комплекс здібностей, які включають до структури різні властивості та якості особистості, причому здібність виступає як загальна категорія стосовно цих властивостей та якостей. У своїх працях з дослідження установки особистості Д.Н. Узнадзе підкреслює, що готовність – суттєва ознака установки, яка виявляється у всіх випадках поведінкової активності суб'єкта [10]. Готовність, на думку М.І. Дьяченко та Л.А. Кандибовича, – це пристосування можливостей особистості для успішних дій у цей момент, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку під час виконання задач, установка на активні та цілеспрямовані дії. Таку готовність вчені називають тимчасовою. Довготривала готовність розглядається ними як система професійно важливих якостей особистості: її досвід, знання, вміння, які необхідні для успішної роботи [4]. К.М. Дурай-Новаковська під готовністю розуміє систему інтегративних якостей, властивостей, знань, навиків особистості [3].

Отже, в літературі можна виділити два підходи до визначення поняття «готовність»: 1) розуміння готовності як певного психічного стану; 2) розуміння готовності як певної властивості або системи властивостей та якостей особистості. Причому аналіз поняття «готовність» дає змогу виділити головну схожість феномена, що досліджується, у поглядах учених вона передбачає наявність

знань, умінь, досвіду діяльності та сформованого ставлення особистості до майбутньої професії, яке полягає у прагненні самореалізуватися в ній.

З огляду на діяльнісну теорію навчання, можна відштовхнутись від того факту, що готовність до педагогічної діяльності (як зазначає О.І. Пометун) є сукупністю сформованих на необхідному рівні мотивів, професійних знань, умінь і навичок, а також певного досвіду застосування їх на практиці [7]. Слід зауважити, що виокремлення компонентів цієї готовності умовне через їх взаємопроникнення і взаємозумовленість.

Розглядаючи структуру готовності, варто розглянути роботу дослідників М.І. Дьяченко та Л.А. Кандибович. У змісті структури готовності вони виділяють такі взаємопов'язані між собою компоненти: мотиваційний виражається у наявності потреби успішно виконувати поставлену задачу, інтересі до об'єкта діяльності, способах її здійснення, прагненні до успіху; орієнтаційний – включає знання та уявлення про особливості та умови діяльності; операціональний – передбачає володіння способами та прийомами діяльності, вміннями та навиками; вольовий – характеризує внутрішню потребу в управлінні діями; оціночний – передбачає самооцінку підготовленості і відповідності процесу розв'язання професійних задач встановленим зразкам [4]. Своєю чергою Н.В. Іполітова у структурі готовності майбутнього вчителя до професійної педагогічної діяльності виділяє три взаємопов'язані компоненти: особистісний – характеризує ступінь морально-педагогічної готовності вчителя до професійної діяльності, відображає ступінь сформованості ціннісних орієнтацій, інтересу до професії, рівень розвитку мотивації педагогічної діяльності; когнітивний компонент відображає інформованість педагога про сутність та зміст педагогічної діяльності, рівень загальнопедагогічних, методичних, спеціально-предметних знань, необхідних для ефективної професійно-педагогічної діяльності; праксиологічний компонент характеризує професійні вміння і навички, які необхідні для реалізації функцій педагогічної діяльності та забезпечення її ефективності [5].

Таким чином, аналіз наукової літератури з проблеми структури готовності до професійної діяльності показав, що більшість дослідників у складі готовності виділяють знання, вміння, певний досвід їх застосування на практиці, позитивне ставлення студентів до професії вчителя, стійкі мотиви педагогічної діяльності, наявність професійно важливих якостей особистості.

Кожен із перерахованих компонентів готовності, окрім загальних для професійно-педагогічної готовності якостей, містить специфічні якості, характерні для організації навчально-пізнавальної діяльності за принципом інтерактивності.

Зміст мотиваційно-цільового компонента відображає спрямованість особистості майбутнього вчителя на розв'язання проблем, пов'язаних із засвоєнням та відображенням інтерактивної технології у своїй педагогічній діяльності. Когнітивний компонент передбачає наявність у студентів знань про сутність та особливості інтерактивних форм і методів, за яких відбуватиметься навчально-пізнавальна діяльність молодших школярів, про можливі варіанти взаємодії «учитель–учень», «учень–учитель», «учень–учень», «учитель–учень–учень–учитель»; стиль інтерактивного спілкування; індивідуальні особливості молодших школярів, їхні здібності та методику роботи з кожного предмета початкової школи за інтерактивними технологіями [8].

Наявність у майбутнього вчителя вмінь застосовувати у своїй професійній діяльності інтерактивні форми і методи навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів визначається змістом операційного компонента. Наявність цього компонента у структурі готовності студентів до застосування інтерактивних технологій у початковій школі сприяє збагаченню професійного потенціалу майбутнього вчителя початкових класів, оскільки необхідні вміня і навички застосування інтерактивних форм і методів роботи дають змогу ефективніше розв'язувати завдання навчання, виховання і розвитку молоді.

Однак аналіз сучасної практики підготовки майбутніх учителів свідчить про наявність низки суперечностей, зокрема між соціальним замовленням на формування й розвиток творчої особистості молодого покоління України і недосконалістю теоретико-методичної бази її забезпечення; вимогами щодо підготовки фахівців, здатних вирішувати завдання творчого, інноваційного характеру і рівнем їх фахової компетентності щодо реалізації нових освітніх технологій; потребою у вдосконаленні системи освіти в загальноосвітній і вищій школі та недосконалістю її окремих елементів; можливостями педагогічного керівництва роботою учнів і рівнем оволодіння вчителями новими педагогічними технологіями, зокрема інтерактивними.

Актуальність заявленої проблеми зумовлюється також суперечностями між оновленими освітніми цілями щодо забезпечення навчальної і соціальної взаємодії учнів у навчально-виховному процесі та низьким рівнем організації цієї діяльності на практиці; потребами сучасної школи щодо високого рівня готовності вчителів початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій і нерозробленістю змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів до відповідного виду діяльності; сучасними вимогами до науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інтерактивних педагогічних техно-

логій і відсутністю необхідних науково-методичних матеріалів.

Важливе місце щодо застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі початкової школи займає педагогічна практика. Перші спроби майбутні педагоги роблять під час проходження педагогічної практики. Вона дає можливість кожному провести один, два або більше уроків з кожного предмета відповідного класу під керівництвом методистів та досвідчених учителів. Студенти-практиканти розробляють і проводять уроки, аналізують уже проведені заняття, усуваючи та враховуючи недоліки, планують і проводять наступні. Саме педагогічна практика відкриває для студентів-практикантів широкий спектр можливостей планувати, проєктувати і проводити уроки та виховні заходи із застосуванням інтерактивних технологій. Такі форми роботи покликані допомогти студентам реалізувати свої знання на практиці, виявити творчий потенціал відповідно до своїх здібностей, бажань тощо. При цьому майбутні педагоги вчать моделювати і конструювати навчальний процес на основі використання інтерактивної технології навчання молодших школярів.

Висновки. Нині підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інноваційних педагогічних технологій є одним з актуальних та досліджуваних питань. Саме такий підхід відповідає вимогам сьогодення і сприяє усвідомленому психолого-педагогічному та фаховому саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, збагачує зміст його підготовки, створює умови для стимулювання й цілеспрямованого розвитку творчих здібностей студентів, готує фундамент для продуманого та ефективного впровадження спеціальних курсів з вивчення і застосування нових, малодосліджених, зокрема інтерактивних, технологій у практику фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладких В.Г., Емец М.С. Формирование профессионально педагогической готовности бакалавра технологического образования как научная проблема. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2011. №2 (121). С. 133–139.
2. Гурін Р.С. Усвідомлення майбутніми вчителями внутрішньоособистісних протиріч. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. 2011. № 9–10. С. 18–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rupru_2011_9-10_5.
3. Дурай-Новоковская К.М. Основы и закономерности процесса формирования профессиональной готовности к педагогической деятельности : автореферат дисс. ... докт. пед. наук. Москва, 1983. 41 с.
4. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : Изд-во Бел. ун-та, 1976. 175 с.

5. Ипполитова Н.В. Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза: личностный аспект : монография / Н.В. Ипполитова, М.А. Колесников, Е.А. Соколова. Шадринск : Исеть, 2006. 236 с.

6. Мороз О.Г. Подготовка майбутнього вчителя: зміст та організація : навчальний посібник. / О.Г. Мороз, В.О. Сластьонін, Н.І. Філіпченко. Київ : Либідь, 1997. 168 с.

7. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2008. 192 с.

8. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості. Київ, 2006. 240 с.

9. Стахів Л. та ін. Педагогічні технології у початковій школі. Курс лекцій. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2010. 177 с.

10. Узнадзе Д.Н. Общая психология / пер. с груз. Е.Ш. Чомахидзе; под ред. И.В. Имедадзе. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 413 с.

11. Яшанов С.М. Теоретичні та методичні проблеми застосування вільно розповсюджуваного програмного забезпечення в інформатичній підготовці майбутнього вчителя. *Освітній дискурс. Гуманітарні науки*. 2017. Вип. 2(1). С. 18–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eddcsp_2017_2%281%29.